

Pražský obranný systém v době dobytí Prahy Jiřím z Poděbrad roku 1448

MIROSLAV BROFT

Při líčení a hodnocení poděbradské doby, jež byla přímou součástí a pokračováním husitství¹, bývá nezdůvodněně opomíjena vojenská stránka tehdejších událostí. Plně se to týká také dobytí Prahy Jiřím z Poděbrad roku 1448.

Tato významná událost byla součástí bojů různých mocenských skupin v českém státě za bezvládní v polovině 15. století, které začalo po smrti Albrechta II. Habsburského v říjnu 1439 a skončilo až v roce 1453². V zemi v té době docházelo k neustálým vnitřním sporům, často ozbrojeným, které postihovaly také Prahu.

Spory o trůn byly sice záhy rozhodnuty všeobecným uznáním Albrechtova syna Ladislava Pohrobka za krále, avšak zápas o skutečnou moc nadále pokračoval. Anarchie v zemi vyvrcholila ke konci čtyřicátých let, kdy se také začaly seskupovat síly snažící se vytvořit pevnější ústřední vládu.

Proces konsolidace započal tím, že byl v září 1444 po smrti Hynka Ptáčka z Pirkštejna zvolen za vrchního hejtmana východočeského svazu, tj. spolku kališnických i katolických pánů, rytířů a měst ze čtyř východočeských krajů, tehdy čtyřiařicetiletý Jiří z Poděbrad³. Celková situace v zemi, spory o trůn i odmítavé stanovisko papežské kurie k uznání samostatné české církve vedly k tomu, že se tato nejsilnější strana v zemi pokusila o získání ústřední vlády. Tak byla v červnu 1448 na sjezdu v Kutné Hoře ustavena jednota většiny kališnických (utrakvistických) skupin a Jiří z Poděbrad byl zvolen zemským správcem (gubernátorem). K dosažení obecného uznání však bylo nutno sáhnout k ozbrojené akci a ovládnout především hlavní město Českého království – Prahu⁴.

Proto začal Jiří z Poděbrad ihned sbírat vojsko. Koncem srpna se šlo u Kačiny nedaleko Kutné Hory z východních Čech, z Boleslavska a Litoměřicka asi 9 000 ozbrojenců. Bylo mezi nimi 12 pánů kališnických i katolických s ozbrojeným doprovodem, více než 400 zemanů a dále početná řada měšťanů z Hradce Králové, Vysokého Mýta, Chrudimi, Čáslavi, Českého Brodu a Poličky. Pod vrchním velením Jiřího z Poděbrad byli v čele jednotlivých hotovostí krajští hejtmané Zdeněk Kostka z Postupic, Hertvik z Rousínova, Jan Čabelický a starší husitští hejtmané Jan Pardus, Jeník z Mečkova, Petr z Ostroměče a další. Současně se šlo u Loun pod vedením Aleše ze Šternberka i spojenecké vojsko ze západních Čech⁵.

Koncem srpna 1448 vyrazil Jiří z Poděbrad se svým vojskem od Kutné Hory na západ a na dva dny se zastavil východně od Českého Brodu u Plaňan. Cíl tažení, dobytí Prahy, jež byla v rukách katolíků, byl chován v tajnosti. Navenek byl vzbuzován dojem, že vojsko Prahou jen projde do západních Čech a odtud do Saska.⁶

Od Plaňan vyslal Jiří z Poděbrad do Prahy vyjednaváče pana Zdeňka Kostku z Postupic s měšťany Andělem z Čáslavi a Duršmidem z Českého Brodu, kteří měli domluvit údajný průchod vojska městem. To zatím vytáhlo od Plaňan na západ a utábořilo se mezi Dolními Počernicemi a Běchovicemi. Odtud, ve vzdálenosti asi 12 km na východ od pražských hradů, mohlo kdykoliv během krátké doby asi dvou až tří hodin zasáhnout do vývoje tamějších událostí. Pražští mocipáni však stále nevěřili, že tažení je namířeno proti nim.

Teprve 1. září, když selhala veškerá vyjednávání, zaslal Jiří z Poděbrad Pražanům opožděný list. Nato pražští konšelé svolali městskou hotovost, protože se však obávali povolat do zbraně i nespokojený prostý lid, spoléhali vedle bohatých měšťanů jen na žoldnéře a na družiny spojeneckých šlechticů.⁷ V čele obrany Prahy stál nejvyšší purkrabí pan Menhart z Hradce, který tajně přešel od kališnictví ke katolictví, dále hejtman všech tří pražských měst Hanuš z Kolovrat, staroměstský purkmistr Pešík z Kunštátu a novoměstský purkmistr Pavel Dětrichovec.⁸

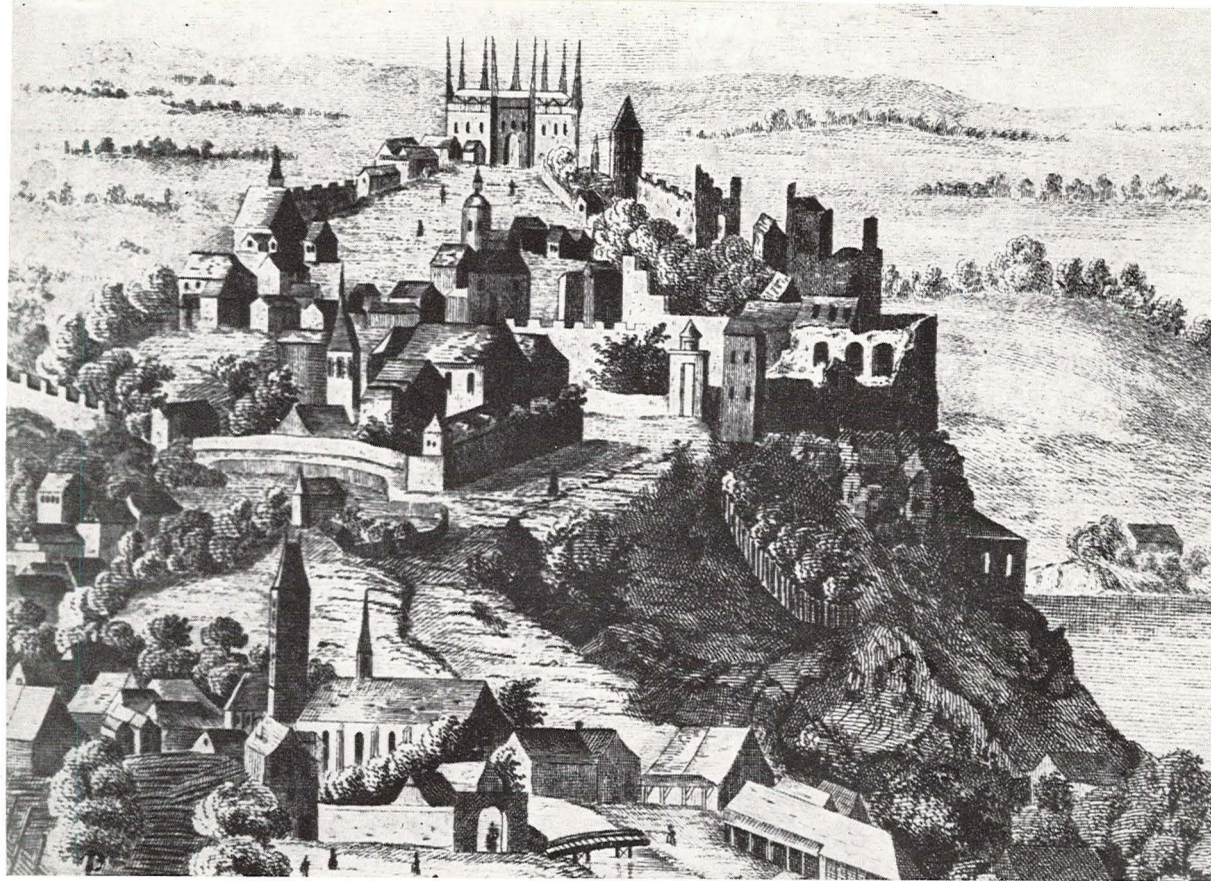
Zmocnit se Prahy útokem nebylo snadné, neboť se jednalo téměř o nedobytnou vojenskou pevnost, tvořenou čtyřmi městy a dvěma hradů.⁹ Přitom Staré Město, Nové Město a Menší Město byly městy královskými, tj. byly značně velké a lidnaté, měly rozsáhlé hospodářské i politické výsady, a byly proto také bohatší a lépe vojensky vybavené nežli Hradčany, jež byly městem poddanským. Další součástí pražské pevnostní aglomerace pak byl Pražský hrad a Vyšehrad.

Těžiště Prahy, ekonomické, politické i vojenské, leželo v dané době na pravém vltavském břehu. Tam byla obě nejlidnatější, nejvíce prosperující a nejlépe opevněná pražská města – Staré a Nové Město, k jehož jižnímu okraji přiléhal Vyšehrad. Na levém vltavském břehu pak leželo Menší Město pražské, dále Pražský hrad a jeho poddanské město Hradčany. K jednotlivým uvedeným prvkům Prahy přiléhaly navíc různé drobné osady, samostatné dvory i četné další objekty více či méně opevněné.

Pevnostní systém pražské aglomerace se do podoby, jakou měl v roce 1448, vyvíjel několik století.¹⁰ I když tvořil jeden souvislý celek, členil se na několik více či méně samostatných obranných okrsků. Byla to především jednotlivá pražská města a dále oba pražské hradů. Navíc vždy dvě pražská města a jeden hrad tvořily větší souvislý obranný celek, z nichž jeden ležel na levém a druhý na pravém vltavském břehu. Z vojenského hlediska bylo také důležité, že silně poklesl politický i vojenský význam obou pražských hradů, což souviselo s přechodem rozhodování o všech zásadních otázkách Českého království ve 40. letech 15. století do rukou různých mocenských skupin panstva, rytířstva i měst.¹¹

Ekonomické, politické i vojenské jádro pražské aglomerace spočívalo v oné době ve Starém Městě pražském, které bylo nejdůležitější a které proto Jiří z Poděbrad musel v úsilí o získání vedoucího postavení v zemi především ovládnout. To mělo za sebou několikasetletou historii a její branný systém se do existující podoby vyvíjel již více než dvě století, neboť vznikl v letech 1235–1253.

Staré Město pražské, které dodnes zachovává svůj někdejší územní rozsah, bylo ze dvou stran, od západu a od severu, chráněno širokým tokem Vltavy a Pražským hradem, ležícím na protějším břehu řeky. Hlavní staroměstské opevnění bylo proto na východní a jižní straně

Vyšehrad počátkem 17. století

města. Táhlo se v délce asi dva a čtvrt kilometru od míst zvaných Na Františku k jihu podél Revoluční třídy až na náměstí Republiky, kde se u dnešní Pražské brány stáčelo k jihozápadu a vedlo podél Příkopů, ulice 28. října a Národní třídy až k ústí ulice Karoliny Světlé, kde se stáčelo na sever nazpět k řece. Zbytky tohoto opevnění se dodnes na různých místech zachovaly, převážně však jsou ukryty zástavbou v bezprostředním sousedství jmenovaných ulic. Podél řeky probíhalo staroměstské opevnění v daleko jednodušší podobě v délce necelých dvou kilometrů až na František, nikoli bezprostředně při řece, již se hradby dotýkaly jen při ústí někdejšího Juditina a pozdějšího Karlova mostu, ale mimo její záplavové pásmo.¹²

Staroměstské opevnění zachovávalo v podstatě i přes různé pozdější úpravy svou někdejší podobu z poloviny 13. století. Bylo vybudováno ve stavitelském slohu doby svého vzniku, tj. ve slohu románském. Jeho základním charakteristickým rysem byly značně jednoduché technologické postupy, používání velkého množství materiálu a vybudování masivních pevnostních prvků. Jeho jádro tvořila hradební zeď, vysoká šest až osm metrů a silná téměř dva a čtvrt metru, opatřená cimbuřím. Zpevněna byla šestnácti věžemi a průchodná deseti městskými branami (včetně brány u kamenného mostu a u klárovskeho brodu) a několika malými brankami (fortnami). Brány byly vlastně velké průjezdní věže opatřené těžkými vraty,

spouštěcí železnou mříží a padacím můstkem přes příkop. Za hlavní hradbou byl parkán (ochoz mezi hradební zdí a městskou zástavbou, umožňující pohyb obránců), chráněný značně nižší vnitřní zdí. Ochranu hlavní hradební zdi zajišťoval také příkop naplňovaný vodou, hluboký asi šest až osm metrů a široký kolem deseti metrů. I po založení Nového Města pražského v polovině 14. století, jehož moderní opevnění chránilo půlkruhem od východu, jihovýchodu a jihu také Staré Město, bylo jeho opevnění přes různé snahy o zrušení nadále zachováno, udržováno a neustále sřeženo.

Život v opevněném městském areálu podléhal přísným opatřením. Městské hradby byly nedotknutelné a pokusy přelézt je či jinak znevážit se tvrdě trestaly, dokonce i smrtí. Nedotknutelné byly i hradební věže a městské brány, které byly na noc zavírány – kdo nepřišel včas, musel přenocovat venku. Uvnitř městských hradeb platila přísná nařízení o používání zbraní, i pouhé tasení zbraně mohlo být potrestáno smrtí.

Připomenout je třeba ještě jednu zvláštnost, Židovské Město, ležící uvnitř Starého Města pražského. Rozkládalo se v okolí dnešní Pařížské třídy, mělo neplnoprávné postavení, bylo

Strážní věž cechu malířů a štítařů na Karlově – součást někdejšího opevnění – zbořena roku 1894

Karlova dnes – pohled z Gottwaldova mostu

spravováno vlastní městskou radou a mělo proti Starému Městu vybudováno vlastní nepříliš masivní zeď, v níž bylo šest branek. Některé objekty kdysi Židovského Města pražského se dodnes zachovaly.

Bezprostředně ke Starému Městu pražskému přiléhalo i Nové Město, založené Karlem IV. v roce 1348, tj. právě sto let před líčenými událostmi. Areál Nového Města pražského, vymezený jeho hradbami¹³, zahrnoval v podstatě dnešní území této historické části Prahy a vojenské události roku 1448 probíhaly z valné části na jihu a jihovýchodě jeho areálu.

Novoměstské opevnění se táhlo od Vltavy na severu u Těšnova k ohybu ulice Na Florenci, potom podél dnešní severojižní magistrály kolem Národního muzea až ke Karlovu, kde se stáčelo k západu. U Přemyslova náměstí překračovalo klenutým obloukem Botič a u pozdějšího severovýchodního bastionu se připojovalo k hradbám Vyšehradu. Úsek podél Botiče proti Vyšehradu a také vltavský břeh na jihozápadě mezi Vyšehradem a Starým Městem na severovýchodě mezi oběma městy zůstal převážně neopevněn. Novoměstské opevnění tak zahrnovalo celkem asi 3,5 km hradeb, postavených nejmodernější gotickou opevňovací technikou. Jejím hlavním rysem, oproti staré technice románské, bylo dokonalejší využití lepších materiálů, což umožnilo společně s rozsáhlým použitím četných zpevňovacích výztuží a opěrných prvků vytvářet s daleko menším množstvím materiálu celkově dokonalejší opevnění.

Novoměstské opevnění bylo stavěno z lomového zdiva, výška zdí byla asi 12 m a šířka

180-240 cm. Na jejich hřebeni byl střelecký ochoz, na svazích upravený schodovitě, chráněn byl předprsní vysokou 200 cm a silnou 70 cm, opatřenou cimbuřím. Cimbuří se však nezachovalo, protože bylo v 17. století při barokní přestavbě pražského opevnění překlenuto, čímž zaniklo. Zbytky někdejších novoměstských hradeb, které se zachovaly mezi Karlovem a Vyšehradem, mají proto podobu poněkud jinou, než tomu bylo za líčených událostí v roce 1448.

Zcela novým způsobem byly řešeny v novém gotickém městském opevnění brány, a to tak, aby byla zvýšena jeho celková odolnost. Na rozdíl od staroměstských bran, které měly větší podobu průjezdních věží, byly brány v novoměstském opevnění stavěny jako průjezd chráněný dvěma bočními věžemi, které svíraly vlastní vjezd a byly opatřeny strážními ochozy. Navíc se počet bran oproti Starému Městu podstatně zmenšil – na polovinu, což zvýšilo

Novoměstské hradby – J. Sadeler, 1606

Pohled na Prahu od Vítkova – M. Merian, 1633–47

odolnost opevnění. Přitom byly brány rozmístěny tak, aby i při malém počtu plně stačily potřebám vzrostlého města. Byly celkem čtyři a komunikačně navazovaly na nejbližší brány staroměstské.

Kromě vzpomenuté části hradební zdi mezi Vyšehradem a Karlovem a její nepatrné části na Těšnově se z novoměstského gotického opevnění do dnešní doby nic nezachovalo. Bylo totiž převážně zničeno již při budování barokního opevnění Prahy v 17. a 18. století, zbytek byl zrušen a zanikl koncem minulého století. Zachovala se však různá vyobrazení, půdorysy, plány a několik fotografií jeho zbytků.

Se založením Nového Města pražského a s vybudováním jeho opevnění došlo oproti dřívějšku k výrazné změně v jeho střežení, což bylo vyvoláno rozvojem peněžních vztahů a žoldnéřství. Zatímco dříve konali na staroměstském opevnění strážní službu střídavě jednotliví měšťané společně s nevelkým počtem stálých nájemných strážných, byla v Novém Městě od samých počátků vytvořena zvláštní služba pouze žoldnéřských strážců, sdružených do cechu střelců a výrobců zbraní. K tomu měli povolení nosit zbraně a později, za Václava IV., dostali i další privilegia. Již od dob Karla IV. bylo také dbáno na to, aby celé pražské opevnění nebylo oslabováno různými vedlejšími přístavbami a byl tak plně respektován jeho hlavní účel, tj. obranný.

Od samých počátků existence Nového Města pražského a jeho opevnění bylo zvláštními úmluvami upraveno používání novoměstských bran staroměstskými občany. Staroměstští měli povolen volný průchod Novým Městem a zároveň měli ve své péči i údržbu a střežení dvou novoměstských bran – Poříčské a Horské. Podobně byla vzájemnými smlouvami zaručena i údržba městských hradeb a příkopů. Přes několikeré pokusy zrušit staroměstské opevnění a sjednotit Prahu v jeden celek si jednotlivá pražská města dlouho zachovávala svou samostatnost a určitou pevnostní soběstačnost.

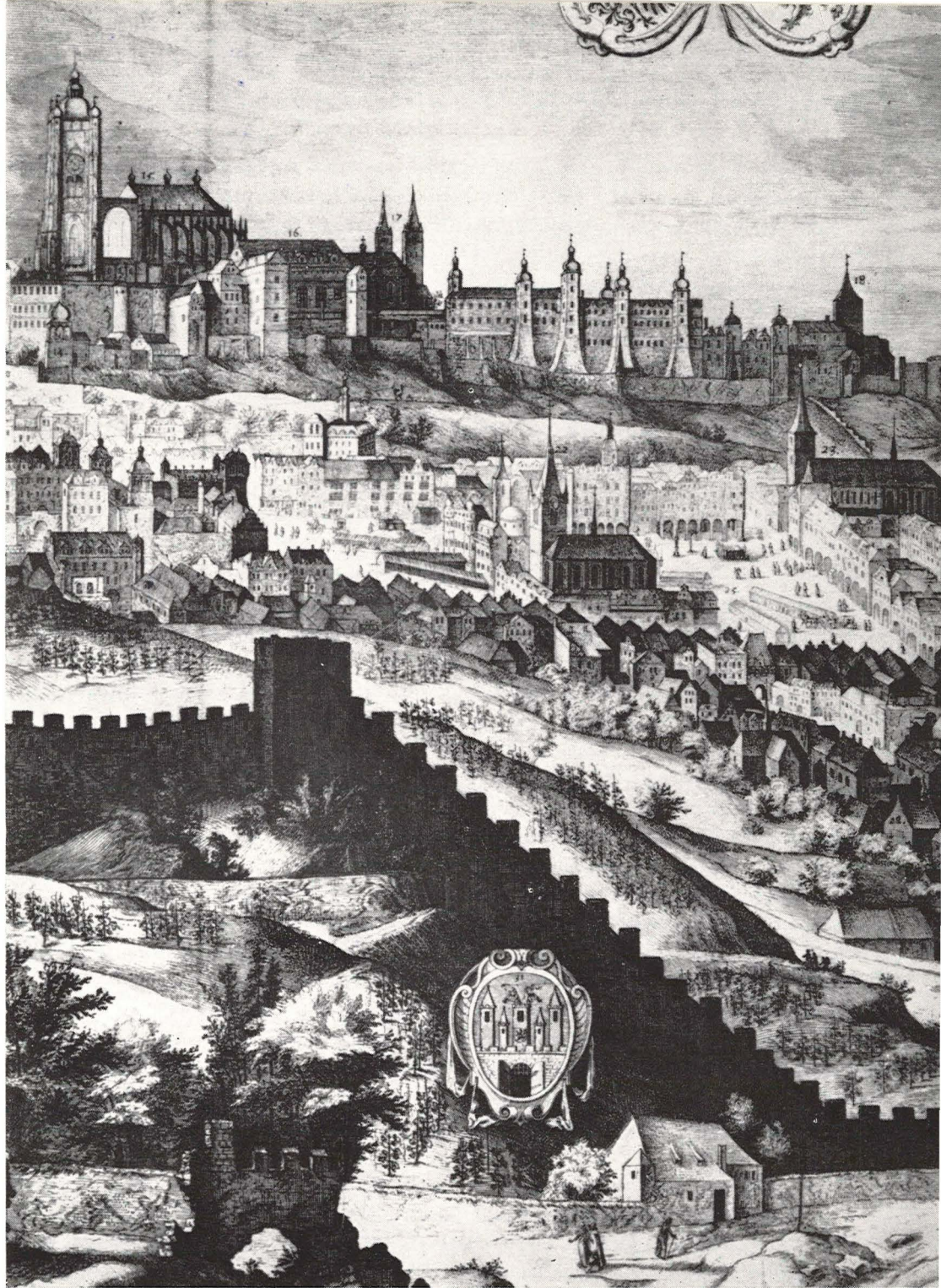
Takovýmto relativně samostatným obranným prvkem byl po dlouhá staletí také Vyšehrad, ležící na strmé skále nad Vltavou na jižním okraji Nového Města. Ten byl během své dlouhé historie několikrát zásadním způsobem přestavován a ve druhé polovině 14. století za Karla IV. byl přebudován téměř v nedobytnou středověkou gotickou pevnost. Na samém počátku husitských válek, koncem roku 1420, však byl z obranných důvodů vypálen a pobořen, aby nemohl sloužit nepřítelům husitství jako pevný vojenský opěrný bod proti Praze v její bezprostřední blízkosti. Od té doby byl do značné míry v rozvalinách, i když v jeho obvodu, hlavně v severním a jižním podhradí, se začal v polovině 15. století znovu objevovat čínorodý život.¹⁴ Vyšehradské hradby zůstaly pravděpodobně i nadále v podstatě zachovány, neboť nahrazovaly opevnění na jihu Nového Města. Zřejmě však nebyly zrovna v nejlepším stavu. Z vyšehradských vojenských objektů si v dané době zachovala plně svůj význam asi jen Tábořská brána v jihovýchodním cípu opevnění, kterou procházely cesty vedoucí z Prahy po pravém vltavském břehu na jih a na jihovýchod. Jinak byla někdejší vojenská sláva Vyšehradu v roce 1448 stále ještě v úpadku a asi právě nedostatečná zachovalost vyšehradského opevnění a slabé střezení přivedly Jiřího z Poděbrad k záměru zahájit dobývání Prahy jeho ztečí.

Ostatní prvky pražské obranné aglomerace do válečných událostí na počátku září 1448 prakticky nijak nezasáhly, a je proto třeba jejich význam uvést pro úplnost jen velmi stručně. Jedná se o celou levobřežní část Prahy, především o Pražský hrad, dále o jemu podřízené sousední Hradčany a konečně o Menší Město pražské.

Pražský hrad, který se vyvíjel jako sídlo českého panovníka zhruba od konce 9. století,¹⁵ byl několikrát přestavován a do poloviny 15. století byl vybudován v reprezentativní sídlo českého krále a v mohutnou, téměř nedobytnou středověkou vojenskou pevnost. Podobu, kterou měl v roce 1448, získal velkou přestavbou ve 14. století za Karla IV. Ten zde dal nejen vystavět některé obytné i jiné reprezentační budovy, ale gotickou přestavbou výrazně zdokonalil i dřívější románské opevnění.¹⁶ Na Hradě byla sice neustále udržována poměrně početná vojenská posádka, jeho politická úloha však silně poklesla tím, že za bezvládní v polovině 15. století přestal být sídlem pevné ústřední vlády, která v zemi vlastně neexistovala.

Bezprostředně při západní straně Pražského hradu založil nejvyšší purkrabí pan Hynek Berka z Dubé kolem roku 1320 nevelké poddanské město Hradčany. Jeho vojenský význam spočíval hlavně v tom, že tvořilo společně s Pražským hradem jeden dobře hájitelný pevnostní celek.¹⁷ Do bojů Jiřího z Poděbrad o Prahu v roce 1448 Hradčany ani Pražský hrad aktivně nezasáhly, neboť jejich obránci se dobrovolně vzdali vítězným útočníkům.

Na líčených bojích se nepodílelo ani poslední z pevnostních celků pražské obranné aglomerace – Menší Město pražské, které v roce 1257 založil Přemysl Otakar II. Původně bylo obeháno podobně jako Staré Město románským opevněním, ale ke konci vlády Karla IV. bylo značně rozšířeno, takže zahrnovalo kromě vlastní zastavěné Malé Strany i Strahov, dnešní Pohořelec a severovýchodní a východní svahy Petřína i s jeho vrcholem¹⁸ Celý tento areál byl obehán gotickým opevněním s četnými věžemi, vystavěnými na způsob novoměstského opevnění a opatřeným čtyřmi dvouvěžovými branami. Velká část tohoto opevnění se dodnes zachovala, zejména jako tzv. Hladová zeď na Petříně. Na počátku husitské revoluce koncem roku 1419 bylo Menší Město pražské z obranných důvodů vypáleno, pobořeno a obyvatelstvo

Hladová zeď na Petříně – J. Sadeler, 1606

vystěhováno. V polovině 15. století se Menší Město, postupně nazývané Malou Stranou, začalo teprve obnovovat, do sporů a bojů v roce 1448 však ještě aktivně nezasáhlo.

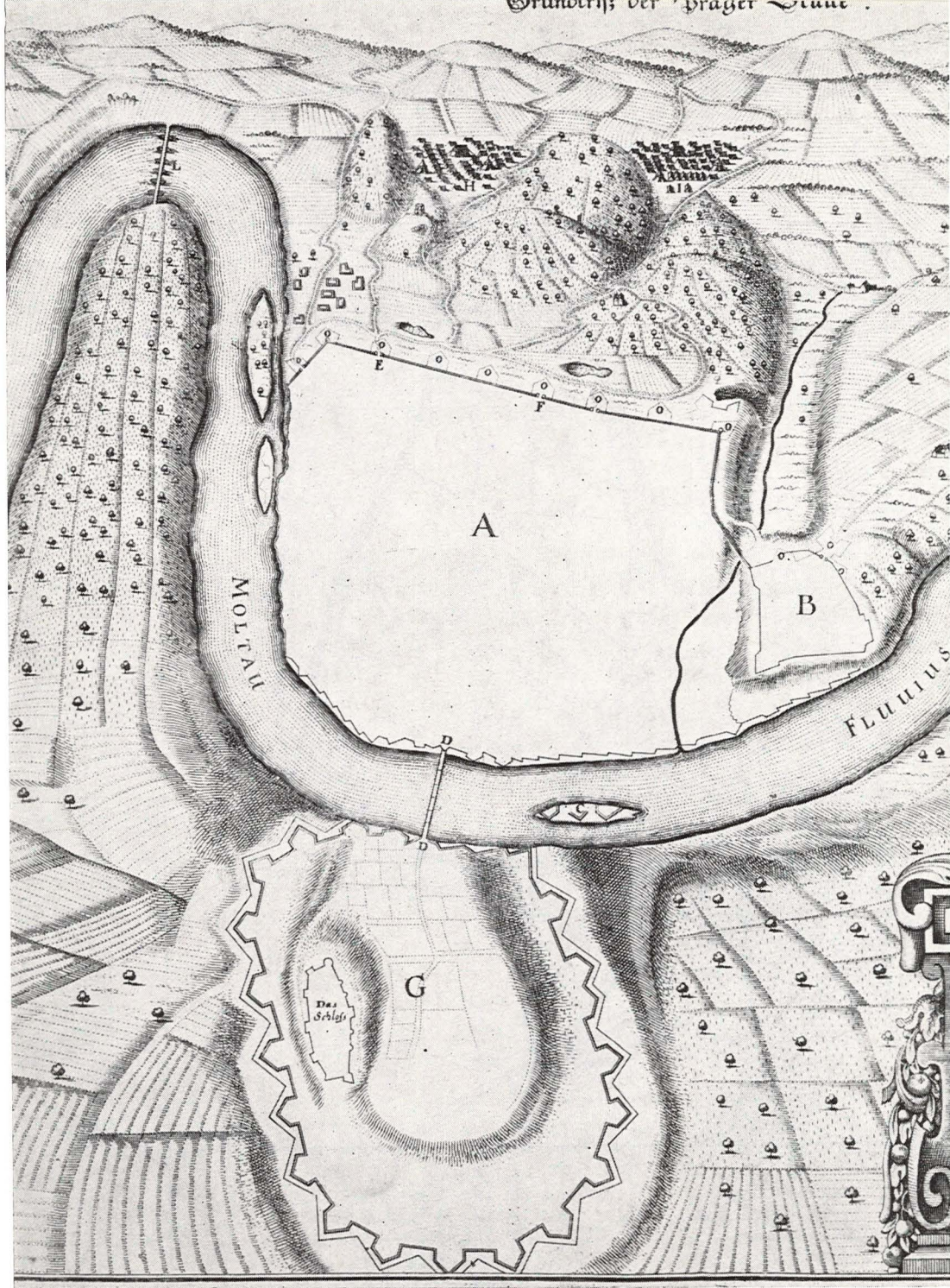
Velmi důležitým prvkem pražské pevnostní aglomerace byl také pražský kamenný most, spojující obě části města, dnes Karlův, vybudovaný ve druhé polovině 14. století Karlem IV. na místě starého Juditina mostu ze 12. století, zničeného krátce předtím velkou povodní. Z vojenského hlediska měla na tomto mostě vedle jeho celkového komunikačního významu zvláštní důležitost opevnění na jeho obou koncích. Na staroměstské straně tvořila jeho jádro, bránu, stará velká románská průjezdní věž, přestavěná na moderní – gotickou. Na malostranské straně byl zřízen průchod mezi starou severní románskou věží, přestavěnou v gotickém slohu, a nově budovanou gotickou věží jižní,¹⁹ dostavěnou až ve druhé polovině 15. století.

Systém opevnění Prahy, jak byl koncipován a vybudován ve 14. století za Karla IV., byl vysoce moderní a zcela vyhovoval tehdejším potřebám vedení bojů a válek, takže ho nebylo nutno po celá tři století zásadním způsobem měnit. Byl jen zdokonalován a doplňován zejména v souvislosti se širším používáním palných zbraní, jejichž mohutný rozvoj přineslo již následující 15. století. Ve svém celku tedy obranný systém Prahy zachovával v roce 1448 všechny základní prvky i charakteristické znaky doby Karla IV.

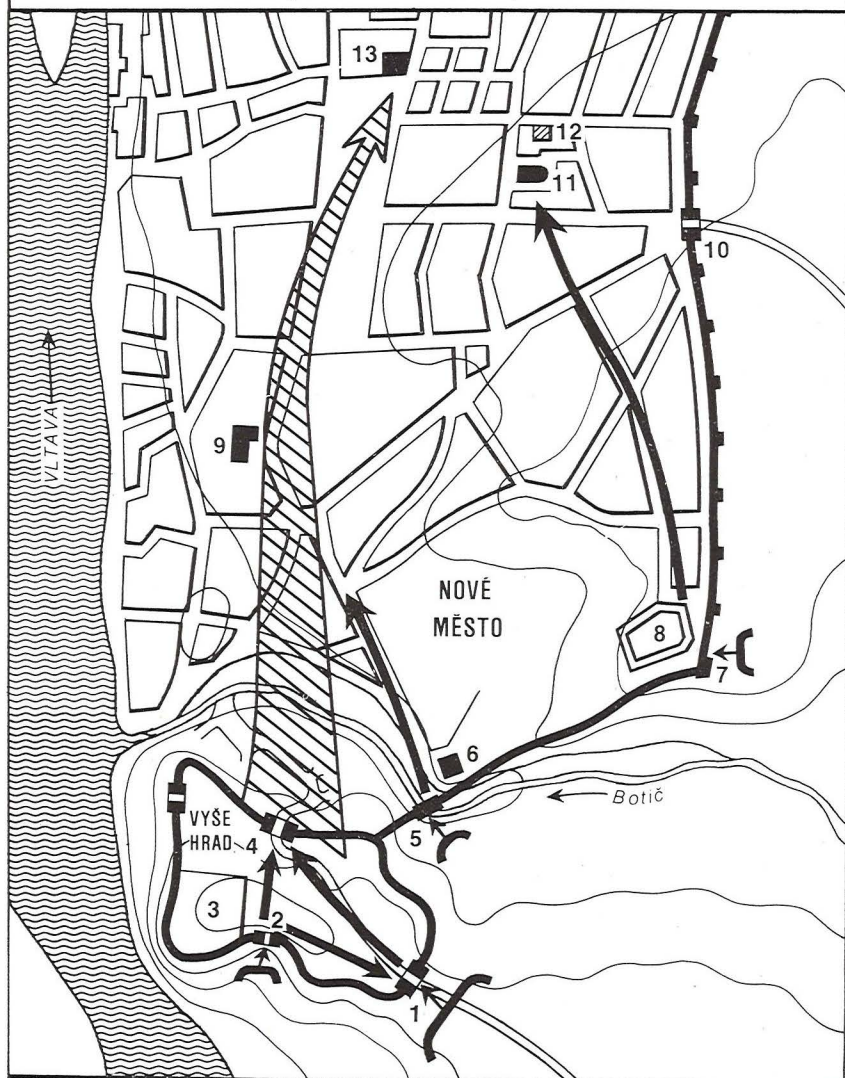
Středověkému opevnění odpovídal i charakter pražských ozbrojených sil. Byla to hotovost měšťanů, tj. kupců a řemeslníků, převážně pěši, vybavená běžnými zbraněmi té doby – mečem, kopím, halapartnou či kuší, popřípadě primitivní ručnicí. Při nebezpečí vpádu nepřítel bylo povinností každého měšťana zúčastnit se s vlastní výzbrojí obrany města, a to u své jednotky na vykázaném místě. Značnou část ozbrojených sil jednotlivých pražských měst tvořili také najímaní ozbrojenci – žoldnéři, rovněž převážně pěši a vyzbrojení podobně jako městská hotovost. Kromě pěchoty pak měla bohatá pražská města i svou jízdu, rytířsky vyzbrojenou, kterou tvořili většinou okolní drobní spojenečtí rytíři.

Spolehlivé údaje o množství lidí, žijících v pražské aglomeraci, což by bylo významným ukazatelem jejích branných možností, se nedochovaly. Počet obyvatelstva, který v době největšího rozkvětu středověké Prahy, za Karla IV., lze odhadnout asi na 50 000 lidí,²⁰ v pozdějších letech poněkud poklesl, zajisté však nikoli pod 30 000 osob. To znamená, že při plné mobilizaci, zahrnující maximálně jednu pětinu obyvatelstva, mohla Praha sama postavit do boje na svou obranu vedle nájemných žoldnéřů a spojenců asi 5000–6000 mužů městské hotovosti. Počátkem září 1448 však správa pražských měst z obavy před radikalismem prostého lidu povolala do zbraně proti Jiřímu z Poděbrad jen zámožné měšťany, takže ani s námezdními bojovníky uvedený počet zajisté nebyl dosažen. Tak se při obraně Prahy negativním způsobem plně projevil různé slabé stránky naznačeného ryze feudálního branného systému.

Vojsko Jiřího z Poděbrad přitáhlo již 2. září od Běchovic ještě blíže ku Praze a rozložilo se ve Vršovicích. Bylo to velmi výhodné místo, odkud bylo možno zaútočit současně na Vyšehrad i na jihovýchodní část Nového Města a odtud po jeho dobytí na Staré Město, které bylo hlavním strategickým cílem celého tažení.²¹ Vzhledem ke značně dokonalému pražskému opevnění, a to jako celku i jeho jednotlivých součástí, a protože měl Jiří z Poděbrad k dispozici jen nepříliš početné vojsko, uchýlil se ke lsti a překvapení.

Zteč Vyšehradu v noci z 2. na 3. září 1448
a dobytí Nového Města pražského

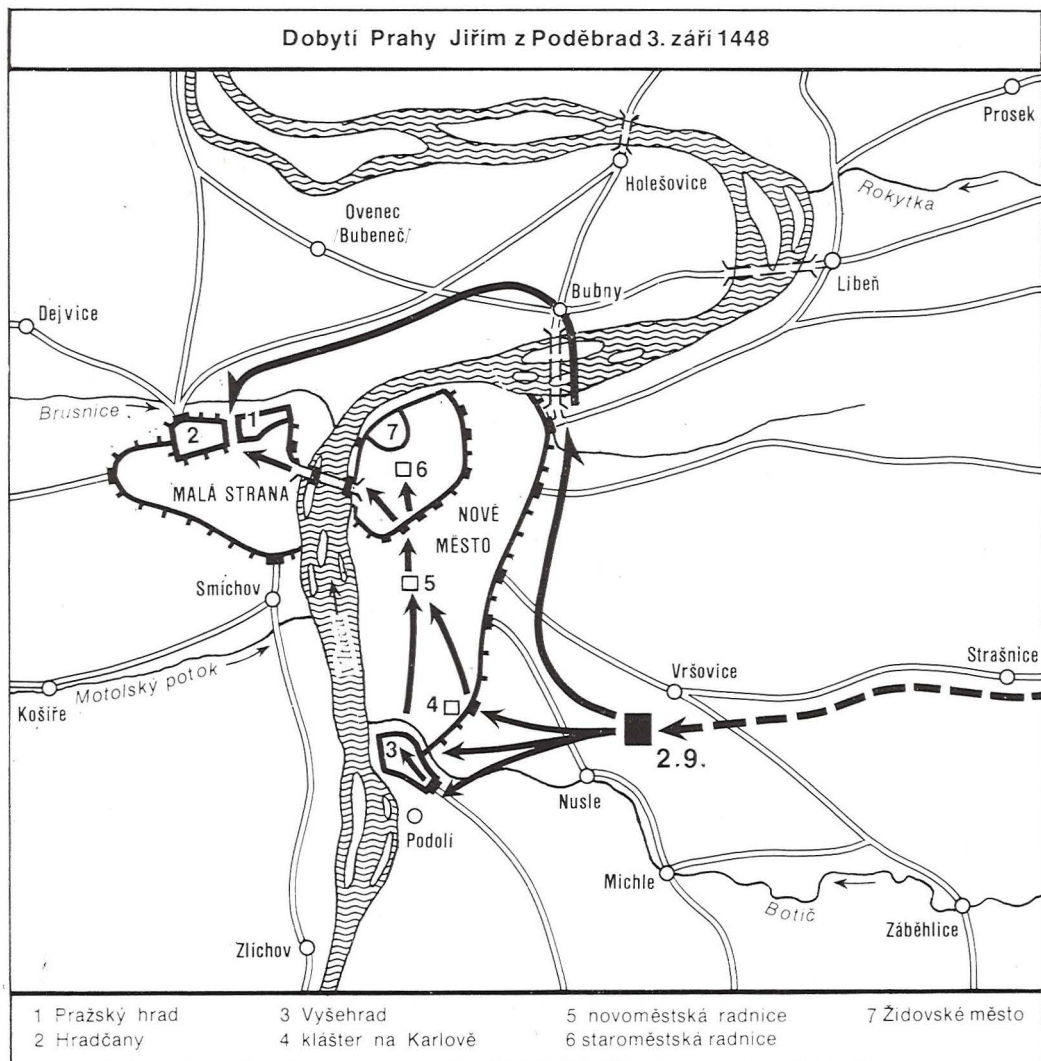

- 1 Táborská brána
- 2 Podolská fortna
- 3 Rozvaliny královského dvora
- 4 Severní fortna
- 5 průtok Botiče novoměstskou zdi
- 6 Rackův dvůr

- 7 věž Maliřů
- 8 klášter na Karlově
- 9 klášter na Slovanech
- 10 Svinská brána
- 11 kostel sv. Štěpána
- 12 zapálený dům ??
- 13 novoměstská radnice

Pražané původně s útokem na město nepočítali a navíc síly jejich zmobilizované hotovosti nebyly bez účasti drobného lidu tak velké, aby mohli spolehlivě obsadit asi jeden a půl kilometru hradeb, ohrožených v úseku od Koňské brány (tj. od dnešního Národního muzea) až po Vyšehrad. Podle dochovaných zpráv je pouze známo, že jejich běžné střežení bylo zesíleno jen v Nuselském údolí, a to nevelkým oddílem vedeným konšelem Václavem z Hrobky, umístěným při průtoku Botiče hradbami u Rackova dvora.

Ještě hůře byla zajištěna obrana Vyšehradu. Byl sice nadále královskou vojenskou pevností, za daných podmínek však podléhal správě Prahy, nejspíše novoměstské konšelské radě.

Vyšehradským purkrabím a současně i velitelem celého zdejšího pevnostního okrsku byl Jan z Rabštejna.

Podle dochovaných zpráv byl Vyšehrad za útoku vojska Jiřího z Poděbrad v noci z 2. na 3. září 1448 střežen jen nepatrnými silami. Celý úsek jeho opevnění od novoměstských hradeb až k Táborské bráně byl asi úplně prázdný, střežen jen občasnými hlídkami z oddílu od Rackova dvora. Táborskou bránu na Vyšehradě střežila osádka pouhých šesti mužů, vedených branným Vaňkem Běchovským, přičemž na jejím ochoze asi nebyl nikdo. Od Táborské brány až ke srázu nad řekou u bývalého vyšehradského královského paláce procházela v prostoru dlouhém asi 400 m dvoučlenná hlídka, tvořená vyšehradským rychtářem Michalem a střelcem Matějem; ten tam měl přidělený domek a byl za to povinen střežit přilehlý úsek hradeb. Jižní vyšehradskou fortnu vedoucí do Podolí nehlídal nikdo. Na celém Vyšehradě tedy bylo v kritické době v pohotovosti a střežilo celý objekt, který navíc nebyl v nejlepším technickém stavu, maximálně deset mužů.²² To dokazuje, že Pražané nejen nepočítali s útokem vojska Jiřího z Poděbrad, ale že současně zcela opomíjeli vojensko-strategický význam Vyšehradu.

Útok zahájilo vojsko Jiřího z Poděbrad v noci z 2. na 3. září 1448.²³ Úder byl přitom veden dvěma směry. Především, k odlákání pozornosti Pražanů, část vojska před svítáním demonstrativně zaútočila na jihovýchodní část Nového Města a téměř současně udeřily hlavní síly na Vyšehrad.²⁴

Předstíraný útok se odehrál na Karlově, asi na rovince západně od dnešní Bělehradské třídy, u věže Malířů, stojící zde v rohu opevnění až do konce minulého století. V husté tmě se tam rozpoutala dosti dlouho trvající šarvátka. Současně zapálili pražští spojenci Jiřího z Poděbrad dům ve městě, pravděpodobně poblíž kostela sv. Štěpána. Tím byl zvýšen zmatek překvapených Pražanů, jejichž pozornost byla vzbuzena zvoněním na poplach právě u Štěpána.

Nastalého zmatku využily hlavní síly vojska Jiřího z Poděbrad a nepozorovaně se přiblížily k novoměstským hradbám v Nuselském údolí u Botiče, k vyšehradské fortně vedoucí do Podolí a k Táborské bráně. Zvonění u sv. Štěpána však vyburcovalo i slabé vyšehradské hlídky a velitele celého zdejšího pevnostního okrsku Rabštejna, kterého branný od Táborské brány Vaněk Běchovský žádal spojkou o posilu. Rabštejn teprve v průběhu bojů začal kontrolovat stav střežení Vyšehradu, dal otevřít bránu, spustit padací můstek a po chvíli tam přivedl 14 mužů, o které asi oslabil posádku Rackova dvora. Počet obránců Táborské brány tak činil kolem dvaceti mužů.

Rabštejn sice slíbil, že přivede z Nového Města ještě další posilu, asi 200 střelců, bylo však již pozdě. Hradecký oddíl vojska Jiřího z Poděbrad totiž mezitím pronikl přes špatně střežené a nepřiliš pevné vyšehradské hradby u podolské fortny v jižní části jeho opevnění, bez odporu obsazoval jednotlivé objekty hradu a zvolna směřoval k jeho severní fortně. Současně se zmocnil zevnitř dosud otevřené Táborské brány, rychle spustil padací můstek a umožnil tak hlavním silám vstup do pevnosti. Touto akcí, při níž padl jediný z účastníků, hradecký měšťan Bělík,²⁵ byla otevřena celému vojsku cesta od jihu do Nového Města pražského a jeho ulicemi i do cíle útoku – Starého Města.

Rabštejn, který sháněl pomoc, došel mezitím k Rackovu dvoru, kde podle válečného

pokřiku a troubení poznal, že Vyšehrad je ztracen. Chtěl se rychle vrátit, ale potkal další oddíl útočníků, který pronikl bez většího odporu do města hradebním otvorem, jímž protékal Botič.

Protože proti Vyšehradu nebylo Nové Město chráněno vlastními hradbami, nestálo poděbradským nic v cestě k postupu na sever. To pak usnadnilo i oddílu na Karlově zdolat tam hradby a postupovat městskými ulicemi rovněž k severu. Vojsko se přitom prakticky neseťkalo se žádným odporem, neboť obránci bezhlavě prchali, takže staré letopisy české o tom zaznamenaly „...a jako kozlové zmítající se po hlavě padali...“²⁶ v domněnku, že útočníků je velká přesila.

Po dobytí Nového Města se mohli katoličtí Pražané ještě bránit za pevnými hradbami Starého Města. Jejich zděšení však bylo tak velké, že při úprku ponechali otevřené staroměstské brány, jimiž jednotlivé skupiny vojska Jiřího z Poděbrad snadno a bez odporu pronikaly vpřed a celé město v krátké době obsadily. Přitom byli poděbradští radostně vítáni pražskými kališníky, kteří se k nim během jejich postupu ze všech stran přidávali.²⁷ Ačkoliv Jiří z Poděbrad zakázal jakékoliv plenění, nepodařilo se mu zabránit vydrancování Židovského Města.²⁸

Dobytí Prahy bylo dovršeno rychlým obsazením Malé Strany a Pražského hradu s Hradčanami, a to obchvatným úderem ze dvou stran. Zatímco pěší houfy postupovaly ze Starého Města přes nebráněný Karlův most na Malou Stranu, jezdectvo překročilo štvanickým brodem Vltavu, obsadilo Bubny, Ovenec, Letenskou pláň a přiblížilo se tudy až k Hradu. Poměrně silná hradní posádka se bez boje vzdala.²⁹

Většina čelných představitelů katolických obránců Prahy byla zajata, mezi nimi i pan Menhart z Hradce; někteří byli uvězněni, jiní ponecháni na čestné slovo na svobodě. Rychlé a úplné vojenské vítězství zaplacené ztrátou jediného muže na Vyšehradě dovršil Jiří z Poděbrad tím, že na Staroměstské radnici přijal již 3. září od Pražanů slavnostní slib poslušnosti.³⁰

Dobytí Prahy zde zlomilo moc katolické strany a Jiří z Poděbrad tím upevnil své postavení v zemi. Jako zemský správce, i když dosud ne plně uznávaný, dosadil již příštího dne nové konšely do všech tří pražských měst. To pak usnadnilo v roce 1452 jeho jmenování zemským správcem a později, po smrti Ladislava Pohrobka, mu roku 1458 otevřelo cestu na královský trůn. Památky vzpomenuuté na různých místech tohoto článku dodnes připomínají jeho dobytí Prahy v roce 1448, které tvořilo významný stupínek jeho politického vzestupu.

Poznámky

- 1 Přehled dějin Československa, I/1, Praha 1980, s. 469–520.
- 2 Tamtéž, s. 482–484; Urbánek, R.: České dějiny, III/1–3, Věk poděbradský, Praha 1915, 1918, 1930.
- 3 Přehled dějin Československa, I/1, s. 483–484.
- 4 Urbánek, R.: Věk poděbradský, 2, s. 262–275; Palacký, F.: Dějiny národu českého v Čechách i v Moravě, IV., Praha 1878, s. 94; Tomek, V. V.: Dějiny města Prahy, VI., Praha 1875, s. 160.
- 5 Choc, P.: Boje o Prahu za feudalismu, Praha 1957, s. 355; Frankenberger ml. O.: Husitské válečnictví po Lipanech, Praha 1960, s. 26.

- 6 Tomek, V. V.: Děje království českého, Praha 1885, s. 210.
- 7 Urbánek, R.: Věk poděbradský, 2, s. 291–292.
- 8 Choc, P.: Boje o Prahu za feudalismu, s. 356.
- 9 Boháč, Z.: Tisíciletý vývoj Prahy, Historická geografie č. 14 – 15, Praha 1976, s. 19–23 a přílohy č. 3 a 4; Atlas československých dějin, Praha 1965, mapa č. 5j.
- 10 Z dosti bohaté literatury o pražském pevnostním systému je třeba uvést zejména Choc, P.: Boje o Prahu za feudalismu, s. 72–82.
- 11 Přehled dějin Československa, I/1, s. 483.
- 12 Atlas československých dějin, mapa č. 5j.
- 13 Tamtéž.
- 14 Janáček, J.: Vyprávění o Vyšehradě, Praha 1964, s. 174–178.
- 15 Borkovský, I.: Pražský hrad v době přemyslovských knížat, Praha 1969, s. 44 a dále; Atlas československých dějin, mapa č. 5i a 5j.
- 16 Choc, P.: Boje o Prahu za feudalismu, s. 82.
- 17 Atlas československých dějin, mapa č. 5j.
- 18 Tamtéž.
- 19 Choc, P.: Boje o Prahu za feudalismu, různé zmínky na s. 71–83
- 20 Hosák, L.: Nové československé dějiny, Praha 1947, s. 104.
- 21 Viz náčrtek na str. 153.
- 22 Choc, P.: Boje o Prahu za feudalismu, s. 357.
- 23 Urbánek, R.: Věk poděbradský, 2, s. 292–297; Choc, P.: Boje o Prahu za feudalismu, s. 358–361.
- 24 Viz náčrtek na str. 152
- 25 Urbánek, R.: Věk poděbradský, 2, s. 294.
- 26 Staří letopisové čeští, ed. Charvát, J.: Dílo Fr. Palackého, II., Praha 1941, s. 140.
- 27 Urbánek, R.: Věk poděbradský, 2, s. 296–297.
- 28 Staří letopisové čeští, s. 140.
- 29 Urbánek, R.: Věk poděbradský, 2, s. 297.
- 30 Tamtéž.